

А.З. Бандрівська,
 головний позаштатний алерголог
 Департамент охорони здоров'я
 Львівської обласної державної адміністрації,
С.О. Зубченко, к.м.н.
 кафедра клінічної імунології та алергології
 Львівський національний
 медичний університет ім. Данила Галицького

А.З. Бандрівська

К.м.н.,
С.О. Зубченко

Особливості поширення інсектної алергії у Львівській області

Інсектна алергія (ІА) – це алергічні реакції (АР), що виникають у випадку контакту з комахами чи їхніми метаболітами під час ужалення, укусу, а також вдихання або потрапляння до шлунково-кишкового тракту частинок тіла комах тощо. Поширеність ІА, за даними низки досліджень, сягає 0,1–0,4% [4, 5]. Однак вважається, що на Україні має місце гіподіагностика ІА [3]. У першу чергу це пов'язано з тим, що до лікарів самостійно звертаються, головним чином, пацієнти з вираженими проявами захворювання і часто зводяться дані про те, що небезпечними можуть бути не лише укуси комах, але й інгаляційне надходження частинок їх тіл або продуктів життєдіяльності, прямий контакт зі шкірою тощо.

Сьогодні нараховується більше 1 млн видів комах [4, 6]. Інсектна фауна зустрічається практично всюди, у тому числі в помешканні людини, поширюється на значні відстані не лише шляхом активного перельоту, але й завдяки пасивному переносу за допомогою вітру, фіксації до шкіри тварин чи одягу людини тощо. Накопичення комах визначається факторами довкілля: температурою, вологістю, величиною атмосферного тиску, силою вітру тощо. В ентомологічних зонах ймовірність ужалення, укусів і контактів з комахами та продуктами їхньої життєдіяльності досить висока, що й зумовлює підвищений ступінь ризику сенсibilізації

до відповідних алергенів і часто слугує причиною формування ІА.

Найнебезпечнішими на теренах України щодо розвитку тяжких АР є перетинчастокрилі комахи, серед яких бджоли, оси, шершні та ін.

За даними літератури, алергія на отруту перетинчастокрилих комах у різних регіонах країни сягає від 0,1 до 0,4% випадків, для порівняння, в деяких країнах світу – до 4,0% [11, 12]. У першу чергу ця проблема стосується осіб, які професійно займаються бджолярством. Слід відзначити й те, що за гостротою розвитку, тяжкістю стану, високою ймовірністю летальності АР на укуси перетинчастокрилих комах належать до найбільш гострих та драматичних проявів алергії [8, 9]. Є дані, що від укусів указанного виду комах (АР) гине більше людей, ніж від укусів скорпіонів і павуків (переважно токсичні реакції). Для прикладу, у Великобританії від укусів бджіл щорічно гине до 5 людей, у США – понад 100 людей [6, 7].

Значно частіше пересічна людина контактує з нежалячими комахами та продуктами їхньої життєдіяльності, які, в першу чергу, можуть входити до складу домашнього пилу. У сучасній номенклатурі алергенів (IUIS) видове співвідношення «жалячих» і «нежалячих» становить 1 до 12, причому, в останні роки офіційна номенклатура алергенів суттєво доповнюється

характеристикою алергенів саме «нежалячих» комах [2]. На актуальність проблеми ІА на «нежалячих» комах вказує і те, що кількість випадків проявів гіперчутливості на вказані види з кожним роком зростає. Найпоширенішими в Україні є комарі, мухи, таргани, метелики, коники, цвіркуни, блохи та ін. За нашими спостереженнями, гіперчутливість до тарганів зустрічається рідко, на відміну від даних про поширеність ІА на цей вид комах, описаних у зарубіжній науковій літературі [1].

Отрута комах містить велику кількість біологічно активних речовин, які мають виражену дію: низькомолекулярні сполуки (біогенні аміни, амінокислоти, фосфоліпіди), основні пептиди (меліттин, апамін тощо) і високомолекулярні білки-ферменти (гіалуронідаза). Біогенні аміни спричинюють розширення і підвищення проникності судин, біль. Пептиди і фосфоліпіди призводять до токсичних ефектів. Ферменти і високомолекулярні пептиди можуть бути причиною розвитку справжніх АР [13]. Відповідно, отрута комах зумовлює як місцеві, так і системні реакції, які можуть бути токсичними, неалергічними та справжніми алергічними.

У переважній більшості випадків у основі розвитку ІА лежить реакційний тип біологічного ушкодження тканин через сенсibiliзацію до отрути комах, в основному з утворенням специфічних ІgЕ-антитіл, рідше – з утворенням специфічних ІgG-антитіл. Системні АР з різним ступенем ушкоджень виявляють у 0,8–5% населення. Неалергічні реакції найчастіше провокуються гістаміноліберуючою дією низки складників отрути комах. За літературними даними, такі реакції часто зустрічаються у пацієнтів з мастоцитозом [10].

Таким чином, імовірність виникнення тяжких форм АР на ужалення, укуси чи контакти з комахами потребує проведення низки профілактично-просвітніх заходів серед населення, в першу чергу серед осіб, які професійно займаються бджолярством, удосконалення кваліфікації лікарів щодо причин та механізмів формування цієї патології та правил надання невідкладної медичної допомоги, покращання діагностичних методів, запровадження системи обліку і моніторингу відповідних пацієнтів.

Метою нашої роботи було визначити поширеність ІА у Львівській області й проаналізувати її особливості за останній 2014 р.

Матеріали та методи дослідження

З метою діагностики ІА були використані: детальний збір алергологічного анамнезу, дані клінічного обстеження, загальні клінічні лабораторні аналізи, дослідження рівня загального сироваткового і специфічних ІgЕ, шкірні прик-тести з інсектними алергенами отрути бджоли медоносної і тіла бджоли виробництва ТОВ «Імунолог» (м. Вінниця).

Результати дослідження та їх обговорення

У Львівській області кількість хворих на ІА за останні 5 років становила 2 272 особи. Зокрема, у 2010 р. зареєстровано 323 особи з проявами ІА; 2011 р. – 406; 2012 р. – 565; 2013 р. – 524; 2014 р. – 454 особи.

Тенденція до росту, очевидно, пояснюється збільшенням загальної алергізації населення, покращенням діагностичних можливостей, більшою інформованістю населення щодо наслідків і ускладнень ІА, відповідно – збільшення частоти звернень до алерголога. Водночас, зменшення частоти звернень за останній 2014 р., мабуть, пояснюється міграційними особливостями серед населення країни, пов'язаними з несприятливою ситуацією на сході. Щодо летальних випадків, то за останні 5 років їх кількість становила 3 випадки (2011 р. – 2 і у 2012 р. – 1 випадок).

Необхідно відзначити, що якщо раніше більшість хворих на ІА (від 72,1 до 68,3%) проживали у сільській місцевості, то в останні 3 роки спостерігається тенденція до збільшення поширеності ІА серед мешканців міста, зокрема районних центрів (від 52,3 до 54,8%). Вочевидь, це пояснюється збільшенням загальної алергізації міського населення через несприятливе довкілля, урбанізоване харчування, неконтрольоване приймання медикаментозних засобів, високий рівень психоемоційних стресів тощо.

Відзначимо й те, що за умов досить розвинутого професійного бджолярства у Львівській області частка випадків проявів ІА серед бджолярів зменшилась і становила від 8,2% у 2010 р. до 6,9% у 2014 р. Дані результати є меншими, ніж у інших областях України, зокрема Вінницькій, де поширеність ІА серед бджолярів становила 12,5% [3]. Очевидно, це пояснюється більш ретельним дотриманням місцевими бджолярами правил безпеки при роботі на пасіках. Натомість, частка пацієнтів, які постраждали від ужалення бджолами і проживали неподалік від пасік, становила в 2014 р. 36,2%.

Вік пацієнтів з проявами ІА був різним, але більшу частину – 69,3% – становили молоді особи віком 25–40 років, що підтверджує відповідні літературні дані про поширеність ІА серед молоді. За вказаний період статевий розподіл пацієнтів був майже рівномірним, наприклад, у 2014 р. частка чоловіків становила 49,3%, жінок – 49,7%.

Оскільки метою нашої роботи було визначення особливостей ІА за останній, 2014 р., ми акцентували увагу саме на цій групі пацієнтів. Ранні реакції ІА були констатовані у 415 (91,4%) хворих. У більшості пацієнтів – 343 (75,5%) – спостерігали місцеві прояви у вигляді почервоніння, набряку і болю у місці ураження, які утримувались тривалий період часу, від 1 до 2–3 діб. У решти 24,5% пацієнтів відзначали системні реакції, а саме головний біль – 21,3%, генералізований свербіж – 19,1%, підвищення температури тіла – 16,4%, кропив'янку – 16,2%, болі у м'язах – 11,5%, ангіоневротичний набряк – 9,3%, диспепсичні прояви – 4,7%. За ступенем тяжкості розподіл системних АР у хворих на ІА був наступним: легкі форми (І ступінь тяжкості) спостерігали у 38 (34,2%) хворих, II ступінь тяжкості – 49 (44,1%), III ступінь тяжкості – 13 (21,7%) осіб. Пацієнтів з системними реакціями IV ступеня тяжкості у 2014 р. не було, на відміну від минулих років, де їх частка становила від 14,2 до 9,7%.

Результати аналізу анамнестичних даних показали, що лише у 9,6% пацієнтів наявна алергопатологія в родині, що вказує на атопічний статус цих пацієнтів. Однак серед усіх пацієнтів у 11,7% осіб були алергічні прояви до моменту укусу/ужалення у вигляді АР більшою мірою на продукти харчування (32,7%) і медикаменти (21,4%),

а також у 4,5% – прояви пилкової алергії і лише в 0,7% – верифікована бронхіальна астма. Відзначимо й те, що 36,7% пацієнтів з місцевими проявами відмітили наростання тяжкості АР з кожним наступним ужаленням за умов їх відсутності на перше ужалення.

Підвищений рівень загального сироваткового IgE виявлено у 40,8% пацієнтів з місцевими проявами і в 63,4% пацієнтів з системними проявами. Позитивні шкірні прик-тести з інсектними алергенами спостерігали в 72,9% хворих на тлі місцевих АР та в 85,8% осіб на тлі системних АР. У 2 пацієнтів з клінічними проявами ІА на тлі негативних шкірних тестів до алергенів бджоли виявлені специфічні антитіла до отрути оси, в 1 – до отрути джмеля. У 26 (5,7%) пацієнтів на тлі позитивних шкірних тестів до інсектних алергенів виявлені специфічні антитіла до кліщів домашнього пилу, в 31 (6,8%) особи – специфічні антитіла до пилкових алергенів; в 16 (3,5%) осіб – полісенсibiliзація пилковими і епідермальними алергенами.

Алерген-специфічну імунотерапію (АСІТ) алергенами отрути і тіла бджоли медоносної парентеральним методом проводили лише 12,5% хворим в умовах стаціонару з використанням прискореної схеми з переходом на тривале застосування підтримувальної дози. Більшою мірою це були пацієнти з системними проявами ІІІ ступеня тяжкості у вигляді ангіоневротичного набряку та кропив'янки. Пацієнтам із сенсibiliзацією до отрути оси та джмеля АСІТ не проводилась через відсутність відповідних алергенів вітчизняного виробництва. Усім хворим були надані лікувально-профілактичні рекомендації. Відзначимо, що в попередні роки АСІТ проводилась від 8,6% до 19,5% осіб, і станом на 2014 р. системних проявів ІА у даних пацієнтів

не зафіксовано, що вказує на високу ефективність даного методу терапії.

Висновки

1. За останні 5 років спостерігається тенденція до росту поширеності ІА серед населення Львівської області, особливо серед мешканців міста.

2. Частка пацієнтів з місцевими проявами ІА у 2014 р. становила 75,5%. Системні прояви більшою мірою відзначені у пацієнтів з харчовою і медикаментозною алергією в анамнезі.

3. Підвищений рівень загального сироваткового IgE виявлено у 40,8% пацієнтів з місцевими проявами і в 63,4% пацієнтів з системними проявами.

4. У двох пацієнтів з клінічними проявами ІА на тлі негативних шкірних тестів до алергенів бджоли виявлені специфічні антитіла до отрути оси, в одного – до отрути джмеля.

5. В 5,7% пацієнтів на тлі позитивних шкірних тестів до інсектних алергенів виявлені специфічні антитіла до кліщів домашнього пилу, в 6,8% осіб – специфічні антитіла до пилкових алергенів, у 3,5% – полісенсibiliзація пилковими і епідермальними алергенами.

6. 12,5% пацієнтів була проведена АСІТ, яка за результатами аналізу попередніх років є ефективною.

7. Збільшення поширеності ІА серед населення диктує необхідність удосконалення кваліфікованої роботи з населенням у просвітницько-профілактичному напрямку, а також запровадження альтернативних методів діагностики і розширення методів АСІТ.

Список літератури – у редакції